

Könyvvilág

Iparpolitika felsőfokon Gondolatok Botos Balázs Az iparpolitika metamorfózisa című könyve kapcsán

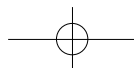
Lentner Csaba

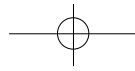
A metamorfózis a görög nyelvből átvett szó. A görög-római mitológiában a csodálatos átváltozásokat, átalakulásokat, mint amilyen az ember madárrá vagy fává válása, nevezték metamorfózisnak. Tudományos szakszövegekben ezeken az általános jelentéseken túl tudományágankénti sajátos jelentésekben is használatos. Így Botos Balázs az iparpolitika átalakulásának átfogó, tudományos igényű bemutatására használja. De rögtön a könyv címének másik szava, az iparpolitika is már (sajnos) némi magyarázatra szorul. Iparpolitika, még van ilyen? – merülhet fel a diszciplínában kevésbé járatos, vagy a 20-as, 30-as éveit taposó fiatal olvasóban. A rendszerváltás után szakemberré szocializálódók képzéséből az ágazati gazdaságpolitikák már kimaradtak. E recenzió írójának is kutatni kellett az emlékeiben, hogy mikor és hol találkozott utoljára az iparpolitika meghatározással. Bod Péter Ákos egyik könyve¹ provokatív alfejezeté-

nek címeként teszi fel a kérdést: Van-e már iparpolitika? A válasz, és a hozzá fűzött magyarázat körülbelül annyi, hogy valaha az ipar volt a vezető gazdasági ág, amelynek területei, ágazati és versenyképességi vonatkozásai számítottak a leglényegesebb gazdaságszerkezeti ügyeknek. De a meghatározás szűkebb vetületben is használatos, Magyarországon is. Vagyis a kitermelő és a feldolgozóipar állami segédlettel történő átalakításának (értsd privatizációjának) indokai, és eszközrendsze re vonatkozásában is használatos volt az iparpolitika kifejezés, még a szocialista nagyipar lebontása idején. A fogalom mai reaktivizálása során némi zavar is keletkezik, hiszen az angol nyelvből átvett, és általánossá vált „industry” kifejezés a food industrytől a banking industryig terjed.

Botos Balázs az iparpolitikát könyvének 1. fejezetében tudományos vetületben definiálja. Értelmezésében az ipar ki-

PROF. DR. LENTNER CSABA, egyetemi tanár, a Polgári Szemle főszerkesztője
(dr.lentnercsaba@gmail.com).

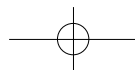
Könyvvilág

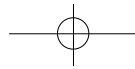
termeli, illetőleg feldolgozza a társadalmi szükségleteket lefedő anyagi javakat. Majd kitér rá, fentebb is olvasható, hogy az angolszász értelmezés ennél szélesebb körű, átfogóbb. Utal rá, hogy regionális témájú dolgozatokban olyan gazdasági aktivitást jelöl, amely egy meghatározott területen a nyersanyagok javakká, illetőleg termékekké való feldolgozását jelenti. Általánosabb értelmezés, miszerint az ipar valamennyi értékteremtő tevékenységének összefoglaló neve. Hosszasan lehetne citálni az iparpolitika fogalmának megközelítését, nemzetközi aspektusait Botos Balázs könyvéből, de a 21. század elején általánosan konvertálható, és remélhetőleg hosszú ideig fennmaradó fogalomhatározást a szerző azzal adja, hogy az ipart rendszeresen végzett szakmai tevékenységnek tekinti, amelynek eredményeképpen valamilyen piacképes termék vagy szolgáltatás keletkezik. Az ágazati output a nagyon egyszerűtől, a kézművesiséggel előállított dolgoktól a nagyon bonyolult, nemzetközi kooperációban készülő rendszerekig, termékekig terjed.

Az elméleti alapvetések leírását és tisztázását szolgáló 1. fejezet után a szerző gazdag nemzetközi ismerettárából merítve alapos elemzést ad az újkori iparpolitika bölcsőjének számító Japán iparpolitikai periódusairól, eszköztáráról, intézményrendszeréről, és elének tárja a távolkeleti ország múltbéli sikerességének titkait is. A 2., nemzetközi kitekintést adó fejezetben ír az ASEAN-országokban, Egyesült Államokban és a nyugat-európai országokban regnáló iparpolitikák múltbéli sikereiről, válság alatti protekcionista intézkedéseiről, sőt az Egyesült Államok és az EU közötti ellentétekről, ágazatcentrikusan, iparpolitikai vetületben. A fejezetből kitűnik, hogy nincs általános, minden országra, minden korban alkalmazható

recept. Az ipar fejlesztése alapos szakmai ismereteket, politikai konszenzusteremtő képességet feltételező terület.

A könyv talán legizgalmasabb, a mai kor közép-európai, magyar olvasói számára a leginkább közel álló terület, a posztzocialista–prekapitalista átmeneti korszak, különösen a magyar felzárkózási kísérlet iparpolitikai területeinek bemutatása. De mielőtt a recenzió, és a könyv talán legfőbb fejezetének szánt magyar iparpolitikai metamorfózisok részletes taglalásába kezdünk, hadd tegyünk még egy elméleti, rendszertani meghatározást, amely némi, mára már antik gazdaságfilozófiai kihallással is bír. A kézművesipart felváltó gépi nagyipar kialakulása változást hozott a tőkés termelési viszonyokban. Világszerte. Ennek lényege, hogy a piaci alapokon szerveződő ipar a munkamegosztás fokozásával, vagyis marxista terminológia szerint² a termelés társadalmasodásával járt. A termelés a gépi nagyipar kialakulásával válik először a szó igazi értelmében társadalmivá. Vagyis a munkamegosztás nagyarányú, folyamatos fejlődésének vagyunk (napjainkban is) a tanúi. A gépi nagyipar felszámolja a természetes termelésre jellemző szétaprózottságot, a helyi piacok nemzeti, majd a nemzeti piacok nemzetközi piacokban egyesülnek, vagyis kialakul, majd meghatározóvá válik a világpiac. A monopóliumok átlépik a nemzeti határokat, a vállalatok nemzetközi vállalatokká, sőt nemzetközi monopóliumokká válnak. Koncentrálódik a termelés, megteremtődik a korlátlan kibővítésének, hatékonyságnövelésének lehetősége, majd végső soron a társadalmi termelés és a termelőeszközök magántulajdona ellentmondása kiéleződik, amely a kapitalista termelési mód alapvető ellentmondása. Ebből következik – a marxista filozófia szerint – a termelés és a fogyasztás közötti antagonizmus. A gépi nagyipar ki-

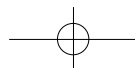

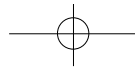
Könyvvilág

alakulásával a vállalaton belüli szervezetség egyre magasabb foka alakul ki, míg társadalmi, nemzetgazdasági, sőt világgazdasági vetületben (értendő a fogyasztói piacok vásárlóerejére és igényeire is) ez a szervezetség-erősödés, kohézió, koncentráció, elsődleges aggregált fizetési kereslet tartósan, folyamatosan nem emelkedik olyan mértékben, mint a vállalati belső paraméterek, tényezők összecsiszolóási foka, hatékonysága, kibocsátott termékeinek mennyisége, használati értéke. Az önös piaci, profitcentrum érdek felső korlátainak eltűnése a termelés (illetve az összehangolt fogyasztás) nemzetgazdasági, társadalmi, sőt globális optimalizálását zárja ki. Tehát tökéletes a szervezetség a vállalatokon belül, és egyre tökéletlenebb a szervezetség a társadalmi, nemzetgazdasági, világszerte méretekben. Így a világ gazdaságát 1929–33-ban válság, majd a Bretton Woods-i pénzügyi rendszer összeomlását követően 10 évente egy-egy átfogó, az egész világra kiterjedő krízis rázza meg. A könyv vezérvonalát – külső szemlélőként, érdeklődő olvasóknak – elmagyarázandó, e tételekre fontos utalni, hiszen az iparpolitika csak ezen gazdaságtörténeti térben értelmezhető. Különösen számunkra, hiszen felzárkózási kényszereink, néha kényszerképzeteink a fejlett iparral bíró országokhoz ezért ennyire sorskérdés jellegűek (és sokszor félresikerültek) az elmúlt évszázadokban. Nemzetközi és történelmi környezetbe ágyazva, ahhoz viszonyítva érthetőek meg a magyar iparpolitika átalakulásai, kitörési kísérletei, permanens felzárkózási attitűdjei. Állandó felzárkózási kényszerben élünk, ugyanakkor a célul kitűzött állapot, és maguk a cél-elérési eszközök is folyamatosan változnak, átalakulnak, újabb és újabb tartalommal töltődnek fel. Mire a kapitalista termelési módon belül élvonalbelinek számító iparpolitikai kurzusoknak egy-egy fejlettségi

szintjét elértük volna, maga a célul kitűzött rendszer vált idejétmúlttá, fejlődést gátlóvá. Magyarország iparpolitikai átalakulásai, felzárkózási kísérletei pedig idejében elkésettek, és alacsony határfokúak. A céhes, a manufaktúra jellegű, majd a gyári nagyipar, majd a monopóliumok, a multinacionális cégek maguk-maguk idejében kialakult iparpolitikai rendszereihez képest a magyar fázisképtesség, az állandó „felfelé tekintés” általános jellegűvé vált a középkor, az újkor, majd a legújabb kor eddigi időszakában. Tehát amit a világban az utóbbi évszázadokban fejlett iparnak, hatékony iparpolitikának definiáltak, ahhoz mi magyarok csak felzárkózni törekedtünk, de elérni a fejlettnék számító korszerű technikai paramétereket, és a hozzá kötődő, például emberöltőnkben a vele járó polgári létformát, *polgárosodást* – társadalmi vetületben, soha nem voltunk képesek.

Botos Balázs a reformkortól kezdve – korszakonként – folyamatosan elemzi az ipart, mint a nemzetgazdaságot lendítő ágazatot. Kossuth és Széchenyi évtizedeiből tételesen bemutatja az önálló nemzeti ipar fontosságát, majd az 1867-es kiegyezés elősegítette magyar kapitalizáció történetét, később a két világháború közötti időszakot, és a KGST iparpolitikájának felemáságát is. Az 1980-as évek végére összeomló keleti piacok, a hazai iparvállalatok belső erőforrás-tartalékainak kimerülése, a hatékonyság romlása lényegében egy új típusú ipar-telepítést indikált Magyarországon. Rögzítsük is tényként: a tervgazdasági rendszer voluntarista szemléletben fogant magyar gépgyártás centrikus iparát, való igaz, hogy felváltja egy magasabb műszaki tartalmat megjelenítő, külső tőkebefektetések révén manifesztálódó, a belső vállalati szervezetség magas fokán álló multinacionális vállalati kör által képviselt ipar, amely jellemzően ugyancsak a gépiparban ölt tes-

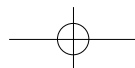
Könyvvilág

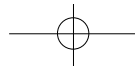
tet. De ez már egy más típusú gépi gyár-
ipar, és általa egy magasabb műszaki tartal-
lommal bíró termék- és szolgáltatáskör jön
létre, amelyet a nyugati világ maximális
profitkitermelésre szakosodó üzemei állítan-
ak elő Magyarországon is. Kossuth –
Friedrich List nyomán – a 19. században az
ipar nélküli nemzetet félkarú óriásnak ne-
vezi. Valójában olyan ipari üzemek nélkül,
amelyek nem kormányunk gazdaságpoliti-
kai hatóterében vannak, nem tulajdonolja
őket az állam, szabályozásban csak gyenge
hatásfokkal tudja termelésüket, adózásukat
orientálni a nemzeti érdekek irányába, bi-
zony nemzetünk továbbra is félkarú óriás
marad. Ezek a recenziót író felvetései. Bo-
tos Balázs könyvének mondanója azon-
ban már a megjelenésekor, 2010-ben ref-
lektál a hasonló (később vagy akár perma-
nensen keletkező) vélekedésekre. Egzakt
módon, tudományos síkba helyezve teszi.
Botos az ipar szerepét a nemzetgazdasági
teljesítmények csökkenésének lefékezésé-
ben, egyúttal a tartós növekedés, értsd, fel-
zárkózás megalapozásában látja. Ezt az el-
sődleges követelményt támasztja az iparpo-
litikával szemben. Tértől, időtől, kormány-
zati ciklustól függetlenül. Az első polgári
kormány idején érzi úgy a könyv szerzője,
hogy átalakuló gazdaságból felzárkózó gaz-
dasággá váltunk. A Széchenyi Terv légjogo-
sultságát Leahy–Neary⁴ szerzőpárost citálva
abban is fontosnak ítéli, hogy ha egy ország
nem rendelkezik gazdasága felfelé ívelő
szakaszában távlati fejlesztési tervvel, akkor
a növekedésből származó többletbevételek
elfecsérelődhetnek. A Széchenyi Nemzeti
Fejlesztési Terv alapfilozófiája egy közös
gondolkodásra épülő nyitott tervezési fo-
lyamat, amely az állami és üzleti szektor kö-
zötti partneri viszonyra, a korlátozott álla-
mi társfinanszírozásra és a programfinan-
szírozásra épül. Tekintheső-e ezek után
iparpolitikának a Széchenyi Terv? A szerző

válasza: igen. A Széchenyi Terv otthontem-
remtési, közlekedési, infrastruktúra- és tu-
rizmusfejlesztési, munkahelymegtartó prog-
ramjai jellemzően ipari vállalkozások szint-
jén koncentráálódtak, illetve ipari vállalko-
zások révén valósultak meg, vagy később
ipari vállalkozások létesítésével működtek
tovább. Iparpolitika volt a javából, amely
más szakpolitikákkal is harmonizált.

A 21. század második évtizedébe lépve,
azaz a mostanra kialakult helyzetből kiin-
dulva – amikor a magyar ipar több mint há-
romnegyede külföldi kézben van – a szerző
szól a jövő lehetőségeiről, kihívásairól is,
természetesen iparpolitikai szemléletben.
Az a jó iparpolitika, írja, amely tartalmaz el-
képzeléseket mind a külföldi, mind a bel-
földi tulajdonosi szegmensre, kormányzati
szerepvállalásra differenciáltan utal, és il-
leszkedik az Európai Unió iparpolitikai el-
várásaihoz. A magyar ipar fejlődése pedig
elválaszthatatlan a külgazdasági kapcsola-
tok alakulásától, az ország külgazdasági stra-
tégiájától, tehát az iparpolitikai fejlesztése-
iknek, legyenek azok nemzetközi vállalatok-
nál vagy hazai kis- és középvállalkozásoknál,
jobbára a lehetséges exportpiaci elvárások-
hoz kell igazodniuk. Országos ipari körkép-
ként a szerző egy 2010-ben megjelent tanul-
mányában⁵ lehangolóan írja, hogy ma Ma-
gyarországon sokkal jövedelmezőbb va-
gyonkezeléssel foglalkozni, mint ipari ter-
melésbe fogni, majd a jövőt illetően kifejti,
hogy az új polgári kormány munkahely-
teremtési programja aligha valósítható meg
„újraiparosítás” nélkül. Az Új Széchenyi
Terv iparpolitikai vonatkozásai kapcsán a
könyv már a kivitelezés vezérgondolatainak
számító téziseket is felcsillantja az olvasó
előtt, amely időszakban, a könyv lényegében
véget ér.

Az angolszász értelmezés szerint, ha van
bankipar, akkor Botos Balázs könyve vala-
milyen szinten ezt is érinti. Márpedig érin-

Könyvvilág

ti, sajtóságot Botos Balázs-i aspektusból levezetve. Sőt, a könyv egyik vezérgondolatává válik, amely indirekt bizonyossági tételként éppen a határozottabb hangvételű iparpolitikában való gondolkodás újra-élesztését akarva-akaratlan, de kimondja. „Az ipar szemszögéből a válság egyik pozitív hozadéka lehet, hogy a pénzügyi, részben virtuális világról a figyelem egy része a való reálfolyamatok felé terelődött.” Tehát a szerző gondolkodásában eljött az ipari érdekérvényesítés ideje, hiszen a virtuális világ mellett nagyobb figyelem fordul a valós, reálgazdasági folyamatok, így az ipar felé is. A gazdasági növekedés útja elsősorban a reálgazdaság talpra állításán keresztül vezet, amely a szerző gondolatvilágát, iparpolitika fontosságához való viszonyát és az újraiparosítás társadalmi hasznosságát hűen tükrözi.

Iparpolitika és Botos Balázs. Az iparpolitika egy várhatóan újra reneszánszát élő nemzetgazdasági ágazat, a virtuális pénzügyi térből a reálgazdaság felé araszoló nemzetgazdaságok és a világgazdaság új cselekvési területe. A szerző pedig ennek a gazdaságpolitikai ágazatnak az autentikus ismerője. A Magyar Tudományos Akadémia Ipar- és Vállalatgazdaság-kutató Intézetének elemzője, majd vezetője volt több mint húsz éven át. Az 1990-es évektől az iparpolitika egyik irányítója, helyettes államtitkár, a Magyar Exporthitel Biztosító vezérigazgatója. Egyetemi és főiskolai oktató. A Matolcsy György által vezetett gazdasági műhely, és gazdaságpolitikai vitairatok⁶ aktív közreműködője, a Nemzetgazdasági Minisztérium külgazdasági kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára. A recenzio címéül adott „felsőfok” jelző így nem csak a szerző tudományos fokozatának, felsőoktatási rangjának, gyakorlati jártasságának szól, hanem az ipari szakágazat jövőbe mutató kiténtett szerepének is, végső soron a könyv meg-

becsülendő szakmaiságának. Érdemes elolvasni!

(Botos Balázs: *Az iparpolitika metamorfózisa. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010, 315 oldal.*)

JEGYZETEK:

¹ Bod Péter Ákos: *Bevezetés a gazdaságpolitikába*. Aula Kiadó, 2006. (Bod a könyvét I. éves közgazdász hallgatóknak írta, és részletesen el kell mondania a tervgazdasági rendszerről és az átmeneti korszak elejéről azt, ami egy 40-es–70-es éveiben járó értelmiséginek „helyből adódik”.)

² *A kapitalizmus politikai gazdaságtana*. Kossuth Könyvkiadó, 1981/1982.

³ Lentner Csaba: *Rendszerváltás és pénzügypolitika*. Akadémiai Kiadó, 2006. (A rendszerváltás egyik céljának kitűzött társadalmi léptékű polgárosodási folyamatok helyett, vagyis önálló, hazai tulajdonosi egzisztenciák és a vele járó polgári létforma kialakulása helyett, nagyobb az esélye a menedzseresedési folyamatoknak, a tulajdonossá válás „cikk-cakkos” kormányzati gazdaságpolitikákkal való terheltsége miatt.)

⁴ D. Leahy–J. P. Neary: *Robust Rules for Industrial Policy in Open Economies*. The Journal of International Trade and Economic Development, 10/4 December, 2001.

⁵ Botos Balázs: *Munkahelyteremtés és újraiparosítás*. Polgári Szemle, 2010/2., 14–27. oldal.

⁶ Matolcsy György és társai: *Megújított szabadelvű és szociális piacgazdaság Magyarországon* (Vitairat). Növekedéskutató Intézet, 2008,

Matolcsy György és társai: *Jövőkép (75-ök vitairata)*. Növekedéskutató Intézet, 2009,

Matolcsy György és társai: *Új Széchenyi Teru*. A talpra állás és felemelkedés fejlesztéspolitikai programja (Vitairat). NGM, 2010.

